

● **A SCRIE** note înseamnă a-ți recunoaște deschis disponibilitatea pentru detaliu și refuzul, ca invaliditate sau principiu, al sistemului. Pe Valéry, obsedat să-și însemne în fiecare secundă gândurile, îl exaspera neglijența cu care trăia Einstein, care în plimbările lor nu vădea niciodată asemenea precauții. Dar Einstein căuta Gîndul care odată descoperit nu putea fi pierdut, căuta Gîndul care explică o lume. El știa că notele înseamnă claritate a detaliului, dar imprecizie a sensului suprem, ne-răbdare, impaciență. Ele sînt un produs al clarobscurului, intuiție a unui sens, dar și neputință de a-l descrie, demonstra și impune. Notele lui Hölderlin, ale lui Artaud sînt, în primul rînd, tulburătoare presimțiri. Uneori însă un vid existențial de naște, o neputință a trăirii care perpetuu se transformă în discurs. Sau, invers, o neputință de a părăsi violența biograficului pentru strălucirea epuizantă a clarității. Comună rămîne doar inapținutudinea pentru general. Ea poate fi programatică sau doar handicap personal. Și iarăși intrăm în labirintul bifurcațiilor...

● **OMUL DE TEATRU** e nostalgic. Istoria îi apare permanent ca proces de deviere de la esențele prime. Referințele se fac întotdeauna la forme care s-au apropiat de ele cu un cit mai mic procent de deformare: cele populare, apoi elisabethane sau orientale. E poate reflexul neputinței de a formula un ideal, altfel decît prin raportare. Și, de aceea, teatrul are în față trecutul. Reînvierea și nu devenirea e simbolul său. Nu ne gîndim decît la ce a fost. Procesul e însă general, cinematograful melancolizează și el preistoria „mutului”. Formele prime sînt fascinația de azi a artei.

● **UNEORI** chiar în critică, o comparație sau o metaforă e mai eficace decît pagini întregi de comentarii. Cînd cineva compară teoria lui Craig cu sistemul ptolomeic, îi revelă brusc frumusețea înghețată și sterilă sau tehnicilor de joc propuse de Diderot în „Paradox”, ineficacitate practică prin referință la mașinile de zburat ale lui Leonardo...

Ion Sava scria: „profesionalismul teatral reprezintă o formulă tehnică, pe cînd diletanțismul o formulă psihică”. (Aici, diletanțismul trebuie citit ca amatorism.) Intuiția lui Sava anunță una din marile direcții ale spectacolului contemporan: deschiderea pentru cei care i se dedică doar din iubire, care nu l-au transformat încă în mod de existență socială. Angajarea într-o atitudine devine aici

mai importantă decît abilitatea tehnică, deoarece spectacolul înseamnă o manifestare a unui grup în fața istoriei și a societății. Fără această patimă a participării la lume prin teatru, amatorismul sfîrșește ca derizoriu. Doar înalta condiție umană a unei echipe îl justifică.

● **EURIPIDE** anunță încheierea unei lumi, condusă sigur de rațiune, căci resimte impunerea arbitrarului ca regim ale existenței. Ea nu mai poate fi controlată, iar omul pluteste în derivă ca un vapor fără echipaj. În Medeea personajele feminine se plîng la nesfîrșit de ambiguitatea lumii ce face incertă separarea răului de bine și imposibilă cunoașterea sigură a celor de lingă tine. Părinții, spune Corifeea, se îngrijesc cu trudă de copii. „Dar ei nu cunosc: trudesce pentru răi / Sau pentru ființe de soi”. Medeea, martiră a propriului său trup, care a minat-o fanatic spre crimă și exil, jelește alegerea obligatoriu făcută cu ochii legați. Căci femeia, spune ea, își joacă soarta pe un îns, dar supusă hazardului. Uluită, ea se întreabă, de ce Zeus n-a dat „mijloc potrivit / S-alegem fără greș ee-i aur nepătat / De ce-i amestec prost, eînd insul n-are-n trup / Temei doveditor, să-l știm cînd e mișel?”. Cînd chiar singele și iubirea pot jura strîmb, Medeea, care asculta vocile corpului, se simte orbecăind în lume fără far și hartă.

● **INTR-O** seară am revăzut Leonce și Lena. Mai ales la Caramitru entuziasmul real dispăruse, înlocuit cu semnele lui exterioare, iar sub exuberanța trucată descopereai oboșala, plictisul. Dar mi-am amintit deodată ce am făcut în ziua premierei, într-un început de primăvară. Unde am fost, cu cine m-am plimbat — gara de Nord, trenul noaptea spre Brașov pentru un festival studentesc, acolo o întîlnire importantă și hotărîtoare... Și singur, după doi ani de zile, re-memoram cîte se modificaseră adînc în mine, în cei alăturați. Din ce aroganță de spectator, din ce necunoaștere pretindeam unei ființe să repete intact, la atîta depărtare, emoțiile de altădată? De ce ei da și eu nu? De aceea, spectacolele trebuie să moară. Nimic mai absurd în teatru decît a paria cu timpul. Poți trișa, dar niciodată cîștiga.

● **TEATRUL** este un act responsabil la toate nivelele. Dar poate nu numai el. Arta în general. Vitalitatea sa depinde de cei care o primesc, la fel ca și de cei care o produc.

Translarea răspunderii, exclusiv, de la creatori către public e una din marile teme ale artistului contemporan. Mihai Nadin în ultima sa carte „Reîntoarcerea la zero“ notează pregnant acest proces. „Fiecare generație se naște și este îngropată cu teatrul ei. O asemenea solidaritate indestructibilă — manifestată, în primul rând, prin adevăr — leagă generațiile de teatrul lor, încât nimic nu le poate despărți“. Popoarele demne nasc artiști integri. Faptul de a crea s-a legat indestructibil de acela de a trăi.

● **IN DRAMATURGIA** lui Paul Anghel, de curînd publicată în volum, la raportul lui Ștefan sau Mihai cu lumea și țara, se adaugă și acela al Domnului față de cultură. Puterea literă e marc. Ea duce mai departe, în spațiu sau timp, vorba stăpînului. Domnii nu prea cred în adevărul cărților, care scornesc „minciuni“, spune Ștefan, „basme“ zice Mihai, dar le acceptă, căci văd în ele singurul acces spre durată. Prin cultură se dă „seamă vremii“. Dar există un moment teribil cînd Ștefan, cuprins de febră, nu-și mai suportă cronicarul. Înainte de Valea Albă el respinge privirea din afară a istoricului sau a cititorului de peste veac. Unde o țară și un domn își joacă viața, tot ce nu e faptă trebuie alungat. „Ne vom bate nu pentru vorbe, ci fiindcă n-avem încotro... Mihail, nu mai am vorbe... Nu pricepi că în această clipă mă bat pentru capul meu? Nu vreau să aud cuvîntul viteaz!... Nu vreau să vadă nimeni cum mă bat... N-am nevoie de nimeni“. Există apocalipsuri cînd viața interzice scrisul dreptul de a comenta. Dar, în final, ieșind la lumină, Domnul anunță o nouă zidire: a țării și a bisericii. În pace, politica reîntîlnește cultura.

George Banu

● **IN FIECARE** stagiune, cînd cortinele teatrelor se ridică sărbătorește, dar nu întru cinstirea verbului său, recitesc îngîndurat paginile nedreptățitului autor al „Falsului tratat pentru uzul autorilor dramatici“. Un destin crud urmărește în ultimii ani producția teatrală a lui Camil Petrescu. Cît îl jucăm? Cum îl jucăm? Cîte un teatru din țară joacă „în turneu“, bunăoară, Suflete tari... Artificiu și diletantism... Teatru! Repulsile de o viață ale teoreticianului „Modalității estetice a teatrului“. Hotărît, piesele lui Camil sînt numai o bucurie a lecturii, o sărbătoare a spiritului, uitîndu-se că mari actori români ar străluci în roluri de profil universal.

● **CASA** unde scena își trăiește amintirile, Muzeul Teatrului Național din București, și-a crestat pe răbojul demnității ei culturale al treilea deceniu împlinit. Ce-am putea adăuga peste ce se știe? Fraza aniversară îl găsește pe George Franga trecut de pragul vîrstei ce nu se mai mărturisește, cu aceleași boeme rătăcirii prin Bucureștii săi teatrali, cu același entuziasm superb și anecdotic pe care mirii Thalici îl știu, parcă, de o viață. Îmi amintesc burlescul unei situații de antologie cînd, întrebînd fiind ce mai face, la un solemn festin actoricesc, George Franga răspunsese, pradă unei vii emoții, (spre stupefacția convivilor cărunți), că duce lipsă de... „clienți“. Mărturisirea fixează omul ce nu poate fi imaginat altfel decît păstorind lumile sale de umbre. Un etern Firs al cehovienei Livezi cu vișini...

● **LIPSEȘTE** încă istoriografini noastre de teatru un corpus de documente. Biblioteca Academiei, fondurile Arhivelor Statului, Muzeul Teatrului Național și atîtea alte colecții de stat și particulare conservă mărturiile, în funcție de care se vertebrează evoluția scenei românești. Regretăm lacunele documentare ale multor etape teatrale din studiile mai vechi sau mai noi. Dar am făcut prea puțin ca să asigurăm cercetărilor garanția științifică pe mai departe. Ne gîndim, desigur, la o modalitate accesibilă de contact cu izvoarele, scutind o ingrată muncă de descifrare și copiere. Pentru aceasta, sînt de acord cu dumneavoastră că avem un Institut de istoria artei.

I. N.

